

Satu Valkonen & työryhmä

ERONTEOISTA MONINAISUUTEEN -

TYÖKALUJA MEDIATEKSTIEN MONINAISUUDEN KÄSITTELYYN

K O U L U K I N O
S K O L B I O

Eronteosta moninaisuuteen – työkaluja mediatekstien moninaisuuden käsittelyyn

Teksti: Satu Valkonen, tutkijatohtori, Helsingin yliopisto

Avaimia elokuvan moninaisuuden tarkasteluun on tuotettu yhteistyössä Koululukino Ry:n kanssa:

Marjo Kovanen, tuottaja

Heli Metsätähti-Koistinen, tuottaja

Hanna Laurinsalo, tuottaja

Kiitokset tekstiä kommentoineille:

Kati Costiander, varhaiskasvatuksen erityisasiantuntija, Opetushallitus

Ismo Kiesiläinen, media- ja elokuvapedagogi, toimittaja, Helsingin kaupungin Nuorisosiankeskus

Johanna Sommers-Piironen, mediakasvatuksen asiantuntija ja kouluttaja, Edukaattori

Sisällys

Johdanto 3

Moninaisuuteen läheisesti kytkeytyviä käsitteitä 4

Kasvatusta ja opetusta ohjaavat suunnitelmat ja moninaisuus 6

Moninaisuuden kunnioittamista tukeva opetus 6

Laadukas ja kaikki lapset huomioiva mediateksti 7

Moninaisuuden kuvaaminen televisiossa ja elokuvissa 8

Moninaisuudella on väliä 9

Moninaisuus mediateksteissä – monilukutaidon oppimisen näkökulma 10

Avaimia elokuvan moninaisuuden tarkasteluun 12

Lisälukemista ja linkkejä 14

Johdanto

Tämä materiaali on kirjoitettu varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja alkuopetuksessa työskenteleville ammattilaisille sukupuolisen ja kulttuurisen moninaisuuden käsittelyn tueksi. Materiaali tarjoaa välineitä tarkastella moninaisuutta etenkin elokuvien ja televisio-ohjelmien avulla, mutta materiaalia voidaan soveltaa myös muiden mediatekstien käsittelyssä.

Varhaiskasvatuksessa ja esi- ja alkuopetuksessa edistetään suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, joihin moninaisuuden lisäksi luetaan mukaan kuuluviksi yhdenvertaisuus ja tasa-arvo. Käytännössä tämä tarkoittaa, että kaikilla lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää osaamistaan ja tehdä valintoja sukupuolesta, kulttuuritaustasta, katsomuksestaan tai syntyperästä tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Tämän lisäksi opetuksessa on tarkasteltava, miten moninaisuuteen liittyvät asenteet ilmenevät puheessa, toiminnassa ja kasvatuksen käytännöissä. Oppimiseen on luotava moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri ja oppimisympäristöt on suunniteltava siten, että ne vahvistavat kaikkien lasten yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa.

Sukupuolen moninaisuudella tarkoitetaan laajasti käsittäen jokaisen kokemusta omasta sukupuolesta sekä sukupuolen moninaisia ilmenemisen muotoja, merkityksiä ja tyylejä. Moninaisuudella puretaan totunnaista käsitystä sukupuolesta kaksijakoisena, tyttöihin ja poikiin rajautuvana. Sen sijaan ajatellaan, että sukupuoli on pikemminkin jatkumo kahden sukupuolen välillä, jolle sijoitetaan eri tilanteissa ehkä eri tavoin. Kulttuurinen moninaisuus viittaa erilaisten kielten, katsomusten ja identiteettien rinnakkaisuuteen ja liittymiseen. Keskeistä on yksilöiden ja yhteisöjen välisen ymmärryksen kehittäminen ja monimuotoisuuden kunnioittaminen.

Mediateksteillä taas tarkoitetaan tässä materiaalissa muun muassa kirjoja, lehtiä, musiikkia sekä erilaisia audiovisuaalisia sisältöjä kuten videoklippejä, televisiomainoksia, digitaalisia pelejä sekä televisio-ohjelmia ja elokuvia. Tutkimuksissa on todettu, että median välittämät kuvaukset vaikuttavat esimerkiksi siihen, miten tyttöjen tai poikien oletetaan käyttäytyvän, pukeutuvan ja ajattelevan sekä siihen, miten lapset ymmärtävät itselle vieraita kulttuureita. Mediatekstit vaikuttavat siis siihen, miten lapset jäsentävät käsitystä itsestään, toisista ihmisistä ja miten he käsittävät erilaisten yhteisöjen toimintatapoja ja arvoja. Tutkimuksissa on myös havaittu, että etenkin kuvaukset sukupuolesta ovat usein stereotyyppisiä ja lapset saattavat oppia mediasta kaavamaisia ja jähmeitä ajattelumalleja.

Monilukutaitoon liittyy vahvasti ajatus erilaisten tekstien arvioimisesta ja arvottamisesta. Lasten kanssa pohditaan, millaisessa tilanteessa tekstejä on tuotettu ja miksi, mitä niillä tahdotaan sanoa ja mitä ne kertovat maailmasta. Kriittisen ajattelun kehityksen tukeminen osana monilukutaidon oppimista on tärkeää. Tiedon arviointi- ja tulkintataidot auttavat lasta ymmärtämään monenlaisten mediatekstien välittämiä kuvauksia ihmisistä, suhtautumistavoista, asenteista ja käyttäytymisestä sekä suojautumaan niiden haitallisilta vaikutuksilta.

Elokvat ovat oiva ja lasta motivoiva tapa pureutua aiheeseen. Ne mainitaankin kasvatusta ja opetusta ohjaavissa suunnitelmissa yhtenä monilukutaidon oppimisen lähteenä ja siksi ne ovat valittu erityisesti tämän materiaalin keskiöön.

Monilukutaidon oppimisessa huomioidaan myös eettiset ja esteettiset kysymykset. Erilaisten tekstien käsittelyllä tarjotaan aineksia myös lasten oman identiteetin rakentamiseen. Tausta-ajatuksena on, että monilukutaitoiseksi kehittyessään lasten maailma jäsentyy ja saa uusia

merkityksiä. Monilukutaito linkittyy siis vahvasti kasvatukseen ja opetuksen laaja-alaisiin tavoitteisiin ja arvoihin pyrkien tukemaan lapsen kasvua ihmisyyteen sekä edistämään oikeudenmukaisuutta ja yhdenvertaisuutta.

Tämä materiaali tarjoaa työkaluja sukupuolisen ja kulttuurisen moninaisuuden käsittelyyn tavoitellen sellaista maailmaa, jossa lapsilla on oikeus oppimiseen, olemassaoloon ja vuorovaikutukseen ilman sukupuoleen tai kulttuuritaustaan liittyviä ennako-olettamuksia.

- Materiaalin aluksi avataan moninaisuuteen kytkeytyviä käsitteitä varhaiskasvatus- sekä esi- ja alkuopetuksen opetussuunnitelmien näkökulmasta.
- Seuraavaksi käsitellään mediatekstien laatua ja niiden moninaisuuden tulkitsemisen ja ymmärtämisen tärkeyttä.
- Tämän jälkeen pohditaan moninaisuutta osana monilukutaidon oppimista sekä esitetään yhteistyössä Koulukino Ry:n kanssa kehitettyjä ideoita ja työkaluja moninaisuuden tarkasteluun.
- Viimeiseksi materiaaliin on listattu linkkejä, joiden avulla tietämystä moninaisuudesta voi helposti syventää.

Moninaisuuteen läheisesti kytkeytyviä käsitteitä

Inklusio - Inklusiolla tarkoitetaan yleisesti opetuksen järjestämistä yksilöllisten edellytysten mukaisesti. Sillä viitataan myös kaikkien osallistumisen jatkuvaan mahdollistamiseen sekä jokaisen oppijan kunnioittamiseen ja hyväksymiseen osana oppivaa yhteisöä.

Intersektionaalisuus – Käsitteellä tarkoitetaan sitä, että erilaiset yksilöön ja yhteiskuntaan liittyvät tekijät ja luokittelut vaikuttavat yhtäaikaaisesti tuottaen epätasa-arvoa ja epäoikeudenmukaisuutta. Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi sukupuoli, kansallisuus, yhteiskuntaluokka ja ikä.

Kulttuurinen moninaisuus – Käsitteellä viitataan kulttuurisesti muuntuvaan ja monimuotoiseen yhteiskuntaan ja yhteiskunnan kansainvälistymiseen, jossa erilaiset kielet, katsomukset ja kulttuurit elävät rinnakkain.

Monikulttuurisuus / Monikulttuurinen väestö – Monikulttuurisuus väestöllisenä käsitteenä viittaa samassa yhteiskunnassa eläviin eriäviin ryhmiin, jotka edustavat useita erilaisia kulttuureita, kieliä ja katsomuksia.

Multikulturalismi – Käsite viittaa kulttuurien väliseen vuorovaikutukseen, jossa kulttuurinen moninaisuus tunnustetaan osaksi yhteiskuntaa. Multikulturalismilla pyritään oikeudelliseen yhdenvertaisuuteen ja tähdätään yksilöiden yhtäläisten toimintamahdollisuuksien toteutumiseen.

Normi – Normit ovat yhteisön ja yksilön toimintaa määrittäviä sääntöjä, jotka ovat tavallisesti muodostuneet pitkän ajan kuluessa. Normikriittisyydellä viitataan normien taustalla olevien ajattelumallien kriittiseen tarkasteluun ja syrjivien toimintatapojen muuttamiseen.

Stereotypia - Kaavamainen ja jähmeä ajattelumalli, joka perustuu jonkin ihmisryhmän ja sen jäsenten ominaisuuksien yleistämiseen ja yksinkertaistamiseen. Stereotypiat perustuvat usein ennakkoluuloihin, mutta ne myös ylläpitävät virheellisiä oletuksia.

Sukupuoli – Biologisesti sukupuoli nähdään kaksijakoisena (tytöt-pojat / naiset-miehet), vaikka myös sukupuoleen liitetyt biologiset tunnusmerkit voivat olla moninaisia ja muuttuvia. Sosiaalinen sukupuoli käsittää sukupuoleen liittyvät kulttuuriset käsitykset, odotukset ja normit.

Sukupuolineutraalius – Neutraali asennoituminen sukupuoleen, jossa pyritään vähentämään sukupuolistereotypioita. Käsite sisältää ajatuksen sukupuolierojen häivyttämisestä ja sukupuoleettomuudesta, mikä voi johtaa siihen, ettei sukupuolta ja sen erilaisia merkityksiä oteta toiminnassa huomioon, vaan kaikille tarjotaan samanlaisia mahdollisuuksia.

Sukupuolisensitiivisyys – Sukupuoleen liittyvien käsitysten tunnistamista, arviointia ja purkamista jokapäiväisessä toiminnassa ja puheessa. Siihen liittyy ymmärrys sukupuolikäsitysten vaikutuksista yhteiskunnan rakenteissa sekä lapsen elämässä. Käsitteen synonyyminä käytetään termiä sukupuolitietoisuus.

Sukupuolen moninaisuus – Laajentaa ymmärrystä tyttöihin ja poikiin jaotellusta sukupuolesta korostaen sukupuolen monenlaisia ilmentymiä ja erilaisia merkityksiä sisältävänä sosiaalisena ja kulttuurisena kokonaisuutena.

Tasa-arvo – Tasa-arvolla viitataan kaikkien ihmisten yhtäläisiin oikeuksiin ja velvollisuuksiin sukupuolesta riippumatta. Tasa-arvon perusteet on kirjattu tasa-arvolakiin, joka kieltää syrjinnän sukupuolen perusteella. Lain tarkoituksena on edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa.

Yhdenvertaisuus – Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan kaikkien ihmisten samanarvoisuutta riippumatta heidän sukupuolestaan, iästään, etnisestä tai kansallisesta alkuperästään, kansalaisuudestaan, kielestään, uskonnostaan ja vakaumuksestaan, mielipiteestään, vammastaan, terveydentilastaan, seksuaalisesta suuntautumisestaan tai muusta henkilöön liittyvästä syystä.

Kasvatusta ja opetusta ohjaavat suunnitelmat ja moninaisuus

Sekä varhaiskasvatusta että esi- ja alkuopetusta säätelevät normittavat asiakirjat: [varhaiskasvatusuunnitelman perusteet](#), [esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet](#) ja [perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet](#). Ne velvoittavat, että opetuksen ja opetuksessa käytettävien materiaalien on tuettava tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista.

Opetuksessa on lisättävä tietoa ja ymmärrystä sukupuolen moninaisuudesta ja opetuksen on oltava lähestymistavaltaan sukupuolitietoista. Lapsia autetaan tunnistamaan omat mahdollisuutensa ja rakentamaan omaa oppimispolkuaan ilman sukupuoleen sidottuja roolimalleja. Opetuksessa tuetaan myös lapsen oman kulttuuri-identiteetin ja kulttuurisen pääoman rakentamista. Lisäksi opetuksessa lisätään ymmärrystä kulttuurisesta moninaisuudesta ja autetaan lasta käsittämään erilaisia katsomuksia, kulttuureita ja hahmottamaan omaa kieliympäristöään.

Lapsilla on oikeus oppia leikkien ja iloita oppimastaan sekä rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Kaikilla lapsilla on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joita heillä on. Monilukutaidon opetus tähtää vahvistamaan erilaisten viestien tulkinnan ja tuottamisen taitoja, joihin linkittyy läheisesti myös kyky hankkia ja muokata tietoa ja esittää näkemyksiään eri tavoin.

Erilaiset mediatekstit tarjoavat oivia mahdollisuuksia monenlaisten viestien tutkimiseen sekä niiden esiin nostattamien ajatusten ja tunteiden käsittelyyn. Oppimisympäristöjä, työtapoja ja opetusmateriaaleja valitsemalla ja kehittämällä voidaan luoda näkyvyyttä kulttuurisesti vastuuntuntoisen opetuksen ja kasvatuksen arvostamiselle.

Moninaisuuden kunnioittamista tukeva opetus

Asenteita ja suhtautumistapoja opitaan paljolti muiden ihmisten esimerkistä. Lasten kanssa työskentelevien on tärkeää tiedostaa omat ajatukset ja ennakkoluulot, sillä ne välittyvät lapsille tarkoituksellisesti tai tahattomasti. Asenteet sisältävät tavallisesti jonkin verran tietoa asiasta, mutta ovat osaltaan myös tunnepitoisia. Se, että tiedetään, miten ja miksi toimia oikeudenmukaisesti ei aina johda reiluun toimintaan käytännössä. Toisin sanoen, vaikka tiedetään että esimerkiksi syrjiminen ihonvärin, katsomuksen tai seksuaalisen suuntautumisen vuoksi on väärin, voidaan näiden asioiden vuoksi silti kiusata, sulkea ulos yhteisestä toiminnasta tai jättää puuttumatta epäasialliseen ja loukkaavaan käyttäytymiseen. Työyhteisöissä epäreilua ylläpitävien suhtautumistapojen tunnistaminen ja purkaminen edellyttävät yhteistä arvokeskustelua.

Syrjiviä käytäntöjä ei olekaan aina helppo tunnistaa. Etenkin mediatekstien on havaittu pikemminkin uusintavan kuin purkavan jähmeitä asenteita moninaisuutta kohtaan. Tämän materiaalin näkökulmasta tällä on ainakin kolmenlaista merkitystä moninaisuuden käsittelyyn:

- Ensinnäkin, media on lapsille tärkeä viihtymisen ja uuden tiedon lähde, josta he omaksuvat asenteita ja oppivat maailmasta - Media vaikuttaa [tutkimusten](#) mukaan lasten ajatteluun, tunteisiin ja toimintaan ja siksi moninaisia mediatekstejä on mielekästä hyödyntää opetuksessa.
- Toiseksi, [tasa-arvoisessa opetuksessa](#) on keskeistä asennekasvatus ja syrjintää ylläpitävien ajattelu- ja toimintatapojen purkaminen. Näin ollen, moninaisuuteen linkittyvien suhtautumistapojen opettaminen kannattaa nivoa osaksi kaikkea kasvatusta. Erityisesti aiheeseen kannattaa tarttua silloin kun havaitaan, ettei joku voi olla täysin oma itsensä häneen liitettyjen ominaisuuksien tai taustansa vuoksi.
- Ja kolmanneksi, sekä [varhaiskasvatussuunnitelman perusteet](#), [esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet](#) ja [perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet](#) korostavat aikuisen mallia monilukutaitoiseksi kehittymisessä. Tärkeää on, että opettaja käsittää monilukutaidon edistävän lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa ja ymmärtää oman vastuunsa tasa-arvoisessa opetuksessa: puheet ja teot moninaisuudesta ja myös aiheen sivuuttaminen vaikuttavat lasten asenteiden ja suhtautumistapojen muodostumiseen.

Laadukas ja kaikki lapset huomioiva mediateksti

Opetuksessa hyödynnettävien mediatekstien on oltava laadukkaita ja inklusiivisia eli lasten moninaiset taustat ja ominaisuudet huomioivia. On tärkeää, että mediasisällöt ovat hyvin tehty ja että ne huomioivat lasten elämismaailman ja vetoavat lasten kiinnostuksen kohteisiin - tasokas mediasisältö on viihdyttävää ja nautinnollista myös aikuisten mielestä.

[Laadukkaassa ja inklusiivisessa mediatekstissä](#) henkilöhahmot ilmentävät moninaisesti esimerkiksi sukupuolta, kulttuureita, sosiaaliluokkia ja tuovat esiin erinäköisiä ja eri tavoin kyvykkäitä hahmoja. Lisäksi hyvä mediasisältö:

- välittää asianmukaista ja/tai todenmukaista tietoa
- tukee lapsen oppimista ja lukutaitojen kehitystä
- heijastelee lasten erilaisia arjen kokemuksia

- tarjoaa aihetta ihmettelylle lapsen uteliaisuutta ruokkien
- kehittää empatiaa ja toiset huomioivaa käyttäytymistä

Moninaisuuden pohdintaan voivat virittää myös sellaiset mediatekstit, joissa yksilön tai ryhmän oikeudet eivät toteudu ja joissa ilmenee syrjintää, poissulkemista tai asiatonta käyttäytymistä. Monilukutaidon näkökulmasta lapsille tärkeiden tekstien ja tekstien välittämien merkitysten kriittinen käsitteleminen on tärkeää. Tasa-arvon tavoite velvoittaa käsittelemään asiaa tasa-arvon tavoitteeseen pyrkien ja yhdenvertaisuusperiaatteen mukaisesti.

Moninaisuuden kuvaaminen televisiossa ja elokuvissa

Mediatekstit, myös lapsille tuotetut ja heidän suosimat, välittävät kuvauksia sukupuolten välisistä eroista ja sukupuolittuneita stereotyyppisiä, normatiivisia malleja. Perinteisesti pojat ovat kuvattu tarinoiden sankareina, aktiivisina toimijoina ja tekijöinä. [Tutkimuksissa](#) on kuitenkin havaittu, että tyttöhahmot esitetään nykyään aiempaa useammin sekä viehättävinä että voimakkaina, älykkäämpinä, itsenäisempinä ja vakuuttavampina johtajatyypeinä kuin aiemmin. Poikahahmojen kuvaukset ovat taas muuttuneet älykkäämmiksi ja teknisemmiksi, mutta toisaalta myös aggressiivisemmiksi.

Yhdysvaltalaiset vanhemmat näyttävät arvostavan samoja piirteitä, johon suuntaan lasten suosimia mediahahmoja on kehitetty: mediassa esitettyjen tyttöhahmojen toivotaan nimittäin kuvastavan älykkyyttä, itseluottamusta, ystävällisyyttä, hyviä kommunikointitaitoja ja johtajuutta. Vastaavasti poikahahmojen toivotaan ilmentävän älykkyyttä, itsevarmuutta, ystävällisyyttä, nöyryyttä sekä hyviä kommunikointitaitoja. [Tutkimusraportin](#) mukaan ihannoitavat ominaisuudet ovat siis jotakuinkin samoja riippumatta sukupuolesta tai etnisyydestä. Tästä huolimatta sukupuoli ja etnisuus vaikuttavat voimakkaasti siihen, miten ja millaisina media esittää tyttö- ja poikahahmot. Vaikka myönteistä muutosta on tapahtunut, edelleen television ja elokuvan katsotaan välittävän ja ylläpitävän sukupuolistreotyyppiä sekä jättävän kulttuurisen moninaisuuden marginaaliasemaan.

Sukupuolisuuteen liittyvien ominaisuuksien ja piirteiden lisäksi on selvitetty tyttöjen / naisten ja poikien / miesten osuutta roolituksessa ja vuoropuheluissa. Tyttöjen / naisten läsnäoloa voidaan tarkastella esimerkiksi [Bechdelin testin](#) avulla. Testin avulla selvitetään, onko elokuvassa vähintään kaksi naista / tyttöä, jotka keskustelevat keskenään ja jotka puhuvat muista asioista kuin miehistä / pojista.

Erityisesti lastenelokuvien sukupuolittuneisuutta voidaan tutkailla [analyysin](#) avulla, jossa on arvioitu yli 2000 lapsille tuotetun elokuvan käsikirjoitusta. Tämän mukaan pojat ja miehet ovat selvästi useammin päähenkilöinä ja heidän osuus elokuvan dialogissa on huomattavasti suurempi kuin tyttöjen tai naisten; useimmiten pojat / miehet myös hallitsevat dialogia silloin kun elokuvan päähenkilönä on tyttö tai nainen.

Lisäksi televisiossa ja elokuvissa vallitsee edelleen epäsuhta siinä, miten etnisyyttä ja eri kulttuuritaustoja ilmennetään. Viihdemedian diversiteettia koskevassa [raportissa](#) tuodaan esiin, että etninen kirjo on voimakkaasti aliedustettuna mediassa. Media ei kuvasta kulttuurista

moninaisuutta siten kuin se tosiasiallisesti väestössä ilmenee. Itse asiassa moninaisten etnisten taustojen poissaolo on nähtävissä kautta linjan - käsikirjoittajat, ohjaajat ja näyttelijät edustavat edelleen tavallisesti valtakulttuuria, vaikka yleisö toivoisi etnisten vähemmistön parempaa edustusta mediatuotannon eri vaiheissa, [Hollywoodin moninaisuus -raportissa](#) todetaan. Mediateksteissä etnisyyttä ja kulttuuritaustoja kuvataan usein myös hyvin karikatyyrimaisesti, jotka edelleen ylläpitävät ja vahvistavat stereotyyppisiä oletuksia muista kulttuureista.

Nykyistä monimuotoisempien, erilaisten ja stereotyyppioita purkavien roolimallien nostaminen marginaalista edellyttää yhteistä tahtotilaa ja ponnisteluita. Lapsia on [opastettava käsittelemään median stereotyyppioita kriittisesti](#). Tarvitaan kasvattajia, jotka välittävät lapsille

- tietoa erilaisuudesta
- ymmärrystä tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta
- taitoa arvioida ja arvottaa heille tuotettuja mediasisältöjä

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseen tarvitaan lisäksi moninaisuutta kunnioittavaa yhteiskunnallista ilmapiiriä sekä median tekijöiden ja tuottajien valveutuneisuutta tasa-arvokysymyksissä.

Moninaisuudella on väliä

Miksi moninaisuutta sitten olisi hyvä käsitellä lasten kanssa? Miksi pitäisi olla tietoinen mediatekstien vaikutuksista omassa identiteettityössä ja ymmärryksen rakentamisessa maailmasta?

Tämän materiaalin alussa tuotiin esiin, että moninaisuus on yksi suomalaisen yhteiskunnan demokraattisista arvoista, joita kasvatuksessa ja opetuksessa tulee edistää. Lapsille on tarjottava myös mahdollisuuksia oppia tulkitsemaan erilaisten tekstien välittämiä merkityksiä osana monilukutaidon oppimista. Lisäksi todettiin, että media vaikuttaa siihen, millaisia käsityksiä ympäristöstä, toisista ihmisistä ja itsestä luodaan.

Yksipuolisilla ja stereotyyppisillä mediateksteillä on tutkittua vaikutusta lapsiin. Seuraavalla sivulla on esitelty [kymmenen kokoavaa tutkimustulosta](#) aiheesta.

1. Mediatekstit välittävät käsitystä miehisten ominaisuuksien ja käytöksen paremmuudesta, kun taas feminiinisyys ja siihen liittyvät piirteet ja toiminta nähdään alempiarvoisena.
2. Mediatekstit korostavat tyttöjen ulkonäkökeskeisyyttä ja asettavat tytöt usein seksuaaliobjekteiksi.
3. Mediatekstit voivat edistää hyväksyvän asenteen kehittymistä suhteessa seksuaaliseen ahdisteluun ja häirintään myöhemmin nuoruudessa.
4. Perinteisiä sukupuolirooleja ylläpitävien mediatekstien kuluttaminen on yhteydessä sukupuolittuneeseen ammatinvalintaan.
5. Lasten ja nuorten kuluttamat mediatekstit ylläpitävät ja uusintavat perinteisiä sukupuolirooleja.
6. Eri kulttuuritaustasta olevat nuoret saattavat olla haavoittuvaisia mediatekstien välittämille käsityksille sukupuolirooleista.
7. Runsas perinteisiä sukupuolirooleja ylläpitävien mediatekstien kulutus voi johtaa vääristyneisiin käsityksiin siitä, mitä naisten ja miesten on soveliaista tehdä ja miten heidän tulee käyttäytyä.
8. Perinteisten sukupuoliroolien hyväksyminen normiksi saattaa estää lasta toimimasta oman kiinnostuksen ja osaamisen mukaisesti.
9. Mediatekstit kuvastavat romantiikkaa sukupuolittuneesti.
10. Medialukutaidon avulla voidaan kamppailla liian jähmeitä sukupuolirooleja ja -odotuksia vastaan.

Moninaisuus mediateksteissä – monilukutaidon oppimisen näkökulma

Monilukutaitoiseksi voidaan opettaa ja oppia, mutta on tärkeä ymmärtää, että tällaisen laaja-alaisen taidon kokonaisuutta harjoitellaan läpi elämän. Monilukutaidon oppimisessa lapsia autetaan ymmärtämään erilaisten tekstien lähtökohtia, perusteita ja pyrkimyksiä sekä tuetaan lasta oman identiteetin rakentamisessa. Kasvattajan on tärkeää pohtia, millaista mediaa – kirjoja, musiikkia, digitaalisia pelejä sekä elokuvia ja televisio-ohjelmia – lasten kanssa käsitellään ja miten. Kasvattajan kerronnalliset tavat eli valitut käsitteet, puhetyylit ja -tavat sekä painotukset rakentavat lapsen ymmärrystä sukupuolesta, kulttuureista ja erilaisista toimintatavoista.

Moninaisuutta voidaan käsitellä yhdessä lasten kanssa eri oppimisen alueilla ja oppisisällöissä osana monilukutaidon oppimista. Esimerkiksi sukupuolen esiintymistä ja ilmentymiä voidaan

tutkia tutustumalla päiväkodin, koulun tai kirjaston kirjahyllyyn ja laskemalla kirjat, joiden päähenkilönä on poika/mies tai vastaavasti tyttö/nainen. Etenkin vanhemmat [lastenkirjat](#) edustavat tavallisesti perinteistä näkemystä sukupuolesta eikä viittauksia kulttuuriseen moninaisuuteen välttämättä tehdä lainkaan.

Sen lisäksi, että kirjoista tai muista mediateksteistä lasketaan lukumääriä, niitä voidaan ryhmitellä päähenkilön tai -hahmon (biologisen) sukupuolen sekä heidän työnsä ja ammatin kautta. Tulokset voidaan esittää esimerkiksi erilaisina taulukkoina tai graafeina. [Selvityksissä](#) on päädytty yleensä sellaisiin tuloksiin, että naiset ovat miehiä harvemmin kuvakirjojen päähenkilöinä ja heidät kuvataan myös miehiä harvemmin ammattiharjoittajina. Lisäksi ammatit, joissa naiset ja miehet kuvataan, poikkeavat tavallisesti selvästi toisistaan. Tutkiva ja kriittinen lähestymistapa mediatekstien erittelyyn opastaa lapsia käsittelemään tekstien taustalla vaikuttavia tarkoitusperiä eli motiiveja.

Lapsia voidaan myös rohkaista purkamaan perinteisiä sukupuolirooleja ja tekemään itse erilaisia tuotoksia, jotka kuvaavat naisia ja miehiä epätotunnaisissa ammateissa. Aikuinen voi myös tarkoituksella kääntää tarinoiden sukupuoliroolit nurinpäin. Tämänkaltaisia työskentelytapoja voidaan hyvin soveltaa lasten kanssa moninaisuuden ja monilukutaidon käsittelyssä.

Erilaisten tekstien tutkiminen, omien näkemysten esittäminen ja mielipiteen kertominen ovat osa monilukutaitoiseksi kehittymistä. Kasvattaja voi kysyä ja pyytää lapselta perusteluita esimerkiksi seuraaviin kysymyksiin:

- Millaiset mediatekstit ovat lapselle mieluisia ja miksi?
- Minkä kirjan lapsi valitsee luettavakseen? Mikä kirjassa viehättää?
- Mikä on lapsen lempipeli, elokuva tai televisio-ohjelma? Entä mikä tai kuka on mieluisa hahmo ja miksi? Millaiset tapahtumat ovat vetovoimaisia?
- Millaisista mediateksteistä lapsi ei pidä? Miksi ne eivät vetoa?

Mediatekstien moninaisuuden käsittelyä voidaan jatkaa pohtimalla lasten kanssa sitä, miten hyvin tekstit pureutuvat erilaisuuteen ja edistävät yhdenvertaisuutta. Monilukutaidon näkökulmasta olennaista on myös se, miten sisällöt innostavat lapsia pohtimaan, keskustelemaan ja edelleen kehittämään tuotoksia median esiin nostamista aiheista. Keskeistä myös on, kannustaako teksti yhdessä tekemiseen, oppimiseen ja tiedon ja näkemysten jakamiseen.

Avaimia elokuvan moninaisuuden tarkasteluun

Mediatekstit voidaan nivoa osaksi opetusta monin eri tavoin. Pelit, elokuva ja televisio tarjoavat mahdollisuuden keskustella erilaisista aiheista, tutustua vieraisiin kulttuureihin sekä erilaisiin identiteetteihin, kokea elämyksiä ja samastumisen tunteita sekä laajentaa ymmärrystä itsestä ja ympäröivästä maailmasta. Niiden avulla voidaan siis opetella tietosisältöjä, mediatekstien tuottamisen peruseriaatteita ja lisätä ymmärrystä tekstien avaamista esteettisistä ja eettisistä näkökulmista.

Audiovisuaalinen oppimisympäristö on elämyksellinen. Se virittää lapsen leikkiin herättämällä tunteita, uteliaisuutta ja innostamalla uuden tiedon hankintaan ja käsittelyyn. Elokuvat ovat aistivoimaisia ja tunteisiin vetoavia, mutta niiden tekeminen ja tulkitseminen ovat vahvasti myös älyllisen ajattelun ohjaamaa. Siksi elokuvia ja muita audiovisuaalisia tekstejä kannattaa hyödyntää tavoitteellisesti ajattelun ja oppimisen taitojen, tunnetaitojen sekä itseilmaisun oppimisessa sekä kasvattajan pedagogisena työvälineenä.

Oppimisympäristö laajenee entisestään esimerkiksi elokuvateatterivierailun myötä. Itselle merkityksellisten kulttuurikokemusten jakaminen muiden kanssa, niiden muuttuminen yhteisiksi kokemuksiksi ja elokuvien maailmasta kumpuavat medialeikit tukevat yhteenkuulumista ja osallisuutta. Lapsille tärkeiden mediatekstien tunteminen auttaa kasvattajaa ymmärtämään lasten leikkejä, puheita ja käyttäytymistä – lapsen elämää!

Lasten kokemusten, mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen huomioiminen opetuksessa tulee luontevasti huomioiduksi mediatekstien kautta. Lasten moninaiset kokemusmaailmat, kulttuuri- ja kielitaustat, sukupuolen kokemukset sekä identiteetit löytävät helposti peilauspintoja ja kaikupohjia rikkaasta audiovisuaalisesta kulttuurista. Parhaimmillaan elämyksen yhteisöllinen kokeminen vahvistaa yhteisön moninaisuutta kunnioittavaa ja toiset huomioonottavaa vuorovaikutusta. Mediatekstit tarjoavat siis erinomaisen mahdollisuuden tukea lapsen osallisuuden periaatteita ja kokonaisvaltaista oppimista.

Seuraavien kysymysten avulla voidaan tarkastella elokuvan ja muidenkin audiovisuaalisten tekstien moninaisuutta. Suurin osa kysymyksistä toimii sellaisenaan lasten kanssa, mutta vaativimmat kysymykset soveltuvat parhaiten pohjustukseksi ja pohdittavaksi aikuisille.

Roolihahmot

- Kuka on elokuvan päähenkilö? Miltä hän näyttää? Miten hän liikkuu? Miltä hän kuulostaa?
- Millainen elokuvan päähenkilö on? Millaisia asioita hän voi tehdä? Millaisia asioita hän ei voi tehdä?
- Mitä muita henkilöitä elokuvassa on?
- Millaisia hahmoja elokuvassa nähdään? Ketkä jäävät näkymättömiksi?

Tarina

- Miten erilaisuuteen suhtaudutaan elokuvassa? Aiheuttaako moninaisuus ristiriitoja vai onko se luonteva osa tarinan todellisuutta?
- Onko moninaisuus elokuvan teema vai luonteva osa elokuvan maailmaa?
- Mikä on elokuvan hauskin, surullisin, jännittävin tai pelottavin kohta? Onko elokuvan loppu onnellinen?
- Millaisia roolimalleja elokuva tarjoaa?

Toteutus

- Missä elokuvan tarina tapahtuu? Miten se vaikuttaa roolihahmojen toimijuuteen? Entä miten miljöö vaikuttaa katsojan ennakoasenteisiin?
- Mitä elokuvan rajaukset, kuvakulmat ja värit kertovat elokuvan henkilöistä? Mihin kamera on asetettu ja miten kamera katsoo elokuvan eri hahmoja?

Valtasuhteet

- Kuka elokuvassa tekee päätöksiä ja ratkaisuja?
- Kuka hahmoista on itsenäinen, entä kenen tehtävä on lähinnä täydentää tarinaa tai päähenkilöä?
- Kuka hahmoista on äänessä, kuka hiljaa? Ketkä kommunikoivat keskenään?
- Määrittääkö jokin yksittäinen piirre koko hahmoa?

Konteksti

- Kuka elokuvan on tehnyt ja miksi?
- Mikä on elokuvan näkökulma? Mitä elokuvalla halutaan sanoa?
- Mitä tietoa elokuva sisältää? Miten elokuvan aihe on rajattu? Mitä elokuva jättää kertomatta?
- Kuka elokuvaa katsoo? Miten katsojan oma elämämaailma ohjaa katsomista?
- Kuka elokuvan pääsee katsomaan, missä ja kenen kanssa?

Lisälukemista ja linkkejä, joita sovellettiin tämän materiaalin tuottamisessa:

- [Bechdelin elokuvatesti](#)
- [Film Dialog from 2,000 screenplays, Broken Down by Gender and Age](#)
- [Inclusion or Invisibility? - Diversity in Entertainment](#)
- [Hollywood Diversity Report](#)
- [Kidmap – Kids Inclusive and Diverse Media Action Project](#)
- [Koulu maailmaa muuttamaan – moninaisuus ja yhdenvertaisuus](#)
- [Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus](#)
- [Media-avain – kasvatuksellista tietoa elokuvista](#)
- [Naisasialiitto Unioni](#)
- [Opasta lasta suhtautumaan kriittisesti median stereotyyppisiin](#)
- [OPH, Sukupuolietoinen opetus ja ohjaus – mitä se on?](#)
- [Punainen Risti, Ei rasimille –hanke](#)
- [Seta](#)
- [Sukupuolisen tasa-arvon edistäminen lastenkirjallisuudessa ja varhaiskasvatuksessa](#)
- [Tane – Tasa-arvoasiain neuvottelukunta](#)
- [Tasa-arvoinen varhaiskasvatus](#)
- [Tasa-arvotiedon keskus, THL](#)
- [Television merkitys lasten arjessa](#)
- [Tietoa tasa-arvosta](#)
- [Yhdenvertaisuus.fi](#)
- [Älä oletta – Normit nurin!](#)

Opetus- ja
kulttuuri-
ministeriö